

BURASI BENİM

Yazı: Hakan Kabasakal

Fotoğraflar: Hakan Kabasakal & Tahsin Ceylan

Kayadaki delikten başını ürkek bir merakla çıkararak horozbina, taştan sığınmasının güvenli kucagında yaşamın tadını çıkarıyordu. Daracık deliğin derinliklerinde gözden kaybolması için en küçük bir kıpırtı bile yeterliydi. Dokunduğumda kadife hissi veren sarımsı yeşil bir alg örtüsüyle yer yer kaplanmış olan kayadaki hemen her delikten çıkan bir çift göz, beni sürekli olarak göz hapsinde tutuyordu. Bu haliyle kaya, her deliğine bir tane kurt yerleşmiş

olan, kocaman bir gravyer peynirini andırıyordu. Horozbina yuvalarıyla delik deşik olmuş kayanın en fazla bir metre altında derin bir kovuk vardı. Karanlığın huzuru fenerimin ışığıyla bozulmuştu. Kayabalıkları, meraklı gözlerden kendilerini sakınmak için gizlendikleri kovuğun dışından kendilerine bakan –ara sıra da fokurdayan- bu garip canlının dost mu, yoksa düşman mı? olduğunu anlamak için beklemek yerine, kovuğun daha güvenli kuytuluklarına çekilmeyi tercih etmişlerdi. Üst katlarda kopan patırtıya kulak kabartan bazı meraklı komşular, kapı önüne çıkacak kadar

cesurdular. Siyah gözlerini süsleyen iki beyaz çizgi ve parlak kırmızı gövdesiyle, kayalığın diğer sakinlerinden kolayca ayırdedilen kardinal balığı, yuvasına giderek daha fazla yaklaşan, siyahlar giymiş yaratıktan kaçmaya hazır. Garip canlı derinlere inerken ara sıra duruyor, elinde taşıdığı şeyi yuvalara doğrultuyordu. Bu tuhaf şeyden çıkan parlak ışık, kayalıkta kısa bir süre için şimşek etkisi yaratıyordu. Kardinal balığı güneşi hiç bu kadar yakınında hissetmemişti. Ortalık aydınlandığında kendisini bir an garip canlının yüzünde görür gibi oldu. Alt katlarda yaşayan

**Gün balıkları (*Thalassoma pavo*)
alglerin arasında kendilerine
ziyafet çekiyorlar.
(Fotoğraf: Tahsin Ceylan).**

mürenle orfozdan bile hiç bu kadar korkmamıştı. Neyse ki garip canlı yuvasının önünde daha fazla oyalanmadı. Bitkilerin üzerindeki küçük canlıları iştahla yiyen lapinlerle, kayaların yüzeyindeki algleri kazıyan kikkalar, ilgisini daha fazla çekmiş olmalıydılar. Yuvası yeniden karanlığa gömülen kardinal balığı rahatlamıştı.

Alglerin arasında dört dönen lapinler, garip canlıyı son anda farketmişlerdi. Bu da geçen sefer gelenlere benziyordu. Siyah derisinin üzerinde Poseidon'un üç çatalı zıpkını vardı. Elinde taşıdığı şeyin üzerindeki ahtapot hiç kıpırdamadan duruyordu. Ansızın garip canlının elindeki şey yine parlak ışıklar yaymaya başladı. Kaçmadılar... Geçen hafta gelenlerde üzerlerine şimşekler yağdırmıştı, ama bir şey olmamıştı. Derken bu garip canlı da kendilerinden sıkıldı ve kayalıkla kumluğun birleştiği yerde, dipten biraz

**Çizgili horozbina
(*Parablennius rouxi*) taş sığınağının
güvenliğine rağmen, dalgıcı göz
ucuyla izlemeyi ihmal etmiyor.
(Fotoğraf: Tahsin Ceylan).**

**Horozbina (*Parablennius incognitus*)
yuvasından çıkmak için uygun anı
kolluyor. (Fotoğraf: Tahsin Ceylan).**

Kardinal balığının (*Apogon imberbis*) canlı renkleri kayalıkta hemen göze batıyor. (Fotoğraf: Tahsin Ceylan).

Kayabalığı (*Gobidae spp.*) taş yuvaların gelecekteki sahiplerini bir an olsun yalnız bırakmıyor. Şeffaf yumurtalar diğer balıkların ağızını sulandırıyor. (Fotoğraf: Hakan Kabasakal).

yukarıdaki ininde yaşayan alacalı müreni aramak için uzaklaştı. Horozbinaların delikleri mürenin ininden topu topu beş metre uzaktaydı.

Görünmeyen sınırlar...

Dar alanlara sıkışıp kalan farklı türler arasında, yaşamı katı kurallarla yöneten, yazıya dökülmemiş bir sözleşme var. Her türün yaşam alanını görünmeyen sınırlarla bölen, kuralları içgüdülerle belirlenmiş olan bu sözleşme, "bölgeci" yaşam şeklinin ya da bölgesel egemenliğin de temelini oluşturuyor. Komşu canlıların birbirlerine gözdağı vermeden, "burası benim; buradan ileriye sakın geçme!.." demelerini mümkün kılan

bu sınırları çizerken doğa, asla gelişigüzel davranmıyor. Etnik farklılıkların gözardı edilerek, sınırların cetvelle dümdüz çizilebildiği insanların dünyasının aksine, burada sınırlar çizilirken, her türün ihtiyaçlarına saygı duyulmuş. Çünkü, görünmeyen sınırların amacı savaş çıkarmak değil.

Yeni nesil araştırmacılar arasında giderek daha fazla ilgi duyulan bölgesel egemenliğin, sosyobiolojinin başlıca çalışma alanlarından biri olduğu inkâr edilemez. En genel ifadeyle, aynı ve farklı türlerin sosyal davranışlarının temelinde yatan biyolojik nedenleri araştıran sosyobiologlar, farklı türler arasında neden sınır ihtilafları yaşanmadığını, dar

alandaki ortak yaşamın nasıl mümkün olabildiğini anlamaya çalışıyorlar.

İlk bakışta bölgesel egemenlik, canlıları kısıtlı bir alana hapseden ve onları denizin sonsuz (!) kaynaklarından mahrum bırakan, zorlayıcı bir yaşam şekli gibi gelebilir. Oysa bölgeciliğin inkâr edilemez, hatta yaşamı belirgin olarak kolaylaştıran avantajları var. Bir kere, belirli bir alanı sahiplenmiş olan bir balık, yiyeceğini yakın çevresinden sağlayabileceği için, uzun mesefelere yüzerek harcayacağı enerjisi tasarruf eder. Yuvasını ve çevresini zamanla daha iyi tanıyacağı için, yırtıcı canlıların saldırıları karşısında nereye kaçması ya da saklanması gerektiğini daha iyi bilir. Ayrıca, kendi türünden dişi ya da erkeklerle olan yakınlığı nedeniyle daha fazla üreme avantajına sahiptir. Hepsi kulağa hoş geliyor; ancak, bölgesel egemenliğe heveslenen balıkların daha en başta koşulsuz kabullenmeleri gereken, değişmeyen bir kural var: "Kaynakları paylaş! Yoksa elindekileri de kaybedersin..."

Üst üste yaşamak...

Yaşam alanı daraldıkça, kaynakların da azalması gerektiğini düşünebilirsiniz. Oysa doğa, dar alanlarda bile yaşamı beslemeye yetecek zenginlikte kaynaklar sunabilir. Yüzölçümü birkaç metrekareyi

Hanoz balığı (*Serranus spp.*) dalgıçla yüzyüze gelmenin şaşkınlığını yaşıyor. Sevimli yüzüne sakın aldanmayın; çünkü el kadar hanoz, kayalığın en amansız yırtıcılarından biri aslında. (Fotoğraf: Hakan Kabasakal).

geçmeyen bir kayalığın, gün içinde çok farklı ziyaretçileri olabilir. Daracak yuvalarından ok gibi fırlayarak, kayanın yüzeyini tırtıklayan horozbinalar; tül gibi alglerin arasındaki minik kabukluları cimblele çeker gibi toplayan lapinler; sivri dikenlerine aldırmadıkları deniz kestanelerini ustalıklı kırıyan ve sapsarı yumurtaları afiyetle yiyen karagözler; bitki örtüsünü aceleyle kemiren sarpalar... Dipteki açık büfede her balığın dişine uygun bir şeyler bulunduğu kesin. Ancak, tıpkı görünmeyen sınırların çiziminde olduğu gibi, sofradaki yerlerin belirlenmesinde de doğa işini şansa bırakmamış.

Balıkların (ve diğer tüm yaban hayvanlarının) beslenme davranışlarını açıklamayı deneyen sosyobiologlar, şu iki temel kavramı çok sık kullanıyorlar: trofik genişlik ve niş örtüşmesi... Sadece sosyobiologların anlayabileceği havalı kelimeler. Ders kitapları bunlarla dolu. Daha anlaşılır tanımlamalar kullanma isteğim, umarım akademisyenleri kızdırmaz. Aslında trofik genişliğin tam karşılığı "av çeşitliliği" demek; niş örtüşmesi yerine de "kaynak çatışması" hatta "çıkar çatışması" ifadelerini kullanabiliriz. Türlerin beslenme alışkanlıklarını sayısal modellerle açıklayabilmemize olanak tanıyan bu şık ifadelerin altını dolduran ham bilgilerin kaynağı oldukça pis, hatta leş gibi

kokuyor.

Balıkların midelerinden çıkan artıkları incelemek, karşı konulamayan bir kusma isteğini tetiklese de, dar alanda yaşamın sırlarını çözmemizi sağlayan önemli ipuçları verebilir. Sindirilmemiş besin artıkları, avcının komşularıyla ilişkilerine, yaşadığı ortamdaki kaynakları kullanma yoğunluğuna ve kaynaklardan yararlanma yöntemlerine ışık tutan; balığın son yemeğinin resmedildiği bir tablo gibi. Bu tablodaki ayrıntıları yorumlayabilen bir sosyobiolog, dar alanda yaşamı mümkün kılan saklı fırsatları görebilir. Tablodaki kahramanların sayısıyla, sevgili balığımızın av çeşitliliği arasında doğru orantı var. Eğer balıkların av çeşitliliğini her iki tarafa doğru uzayan bir çizgiyle gösterirsek, sınırdaki yaşayan türlerin –yani sadece etobur ya da otobur olan balıkların- sürekli belirli kaynakları kullandıkları halde; çizginin ortalarında yer alan, karışık beslenen türlerin ortamdaki kaynakların çoğundan yararlanabildikleri ortaya çıkıyor. Seçici davranmak yerine sofradaki hemen her tabağa kaşık sokan bu türler, dar alanlardaki kaynak çatışmasının başlıca sorumluları. Bu durumu inceleyen sosyobiologların neredeyse tümü, aşağı yukarı aynı sorulara yanıt arıyorlar: Kim, kimin tabağından ne kadar aşırıyor? Kaynaklar ne ölçüde paylaşılıyor?

Bölgedeki balık nüfusu, mevcut kaynaklarla varlığını sağlıklı olarak sürdürebilir mi?

Ortak kaynakları tüketmeye başlayan türler, üst üste yaşamaya da alışmak zorundalar. Anatomik yapıları ve avlanma taktikleri, evrimin ince ayarlarıyla ustaca şekillendirilen farklı türler, birbirlerinin alanlarına girmeye başladıklarında, aralarında çatışma yaşanması kaçınılmaz bir hal alabilir. Av-avcı ilişkisi olarak genellenebilen bu çatışmaların ortaya çıkmasında, mevcut besin kaynaklarının çeşitliliği kadar, türlerin büyüklüklerinden doğan hiyerarşi de önemli rol oynuyor. Ortalıkta firdönen kayabalıkları, horozbinalar ve lapinler, kayalığın evsahipleri gibi görünseler de, buraların asıl efendisi güneş batınca ortaya çıkıyor. Her akşam sular karardığında, taşların arasından yılan gibi kıvrılan uzun, kara bir gölge, dipteki ininden çıkarak yuvaları dolaşiyor. Mürenin gelişiyse kayalıkta yaşam duruyor. Ortalıkta dikkatsizce dolaşmak, mürenin keskin dişlerine davetiye çıkarmak demek. Ancak sözleşmenin kurallarından biri de bu; sabah avcı olan, akşam av olmak zorunda. Bereket versin kayalıkta sadece bir tane müren var ve o da payına düşenden fazlasını almıyor komşularından. Keşke garip canlı da paylaşmayı bilse; keşke o da ihtiyacından fazlasını almasa...